

Kritik mot Kriminalvården, anstalten Asptuna, för att en person har nekats att börja verkställa sitt fängelsestraff

Beslutet i korthet: En person har nekats att påbörja verkställighet av sitt fängelsestraff eftersom det var fullbelagt i anstalten Asptuna, den anstalt han hade anvisats att inställa sig vid. JO konstaterar att hög beläggning eller till och med överbeläggning i ett häkte eller en anstalt inte ger Kriminalvården rätt att neka en dömd person att börja avtjäna sitt straff. Anstalten får kritik för att inte ha fullgjort sin skyldighet att ta emot den dömde.

Enligt Kriminalvården berodde det inträffade på ett missförstånd mellan två tjänstemän i anstalten. JO understryker därför vikten av tydlig kommunikation och av att personal har tillräckliga kunskaper om det regelverk som gäller i en situation som den aktuella.

Ärendet utgör ytterligare ett exempel på konsekvenser som den ansträngda beläggningssituationen inom Kriminalvården medför. Enligt JO är utvecklingen på området mycket bekymmersam och hon kommer att fortsätta följa den.

Anmälan

I en anmälan som kom in till JO den 17 september 2023 förde AA fram klagomål mot Kriminalvården, anstalten Asptuna, och anstaltschefen där. Hon anförde bl.a. följande.

Hon och BB åkte till anstalten den 12 september 2023 i enlighet med ett beslut om inställelse från Kriminalvårdens placeringssektion. Dessförinnan hade de ringt till anstalten för att meddela BB:s ankomst. Trots det blev BB nekad att inställa sig och fick inte heller någon hjälp med transport därifrån. Enligt personal hade anstaltschefen gett order om att inte ta emot fler intagna. BB fick vänta till dagen därpå med inställelsen.

Den 26 oktober 2023 lämnade AA bl.a. följande muntliga upplysningar till JO.

Hon är inte helt säker på om anstalten motiverade varför BB inte fick inställa sig, men hon tror att det berodde på att det var fullbelagt. Hon minns att personal i centralvakten uttryckte att anstalten hade delat ut den sista madrassen.

Utredning

JO uppmanade Kriminalvården att yttra sig över det som AA fört fram i redovisade delar.

I sitt remissvar anförde Kriminalvården, Region Stockholm, genom regionchefen, huvudsakligen följande:

Kriminalvården har inhämtat uppgifter från ledningen vid anstalten Asptuna.

Det är riktigt att BB nekades att inställa sig den 12 september 2023. Vid tidpunkten var det helt fullbelagt i anstalten, inklusive överbeläggningsplatser. Även anstaltens avskildhetsplatser var belagda.

Den som tjänstgjorde som vakthavande befäl (VB) den aktuella dagen ringde till kriminalvårdschefen (KVC) i beredskap utifrån platssituationen på anstalten. Under detta samtal kom den dömde till anstalten och önskade ställa in sig. VB uppfattade att KVC i beredskap godkände att neka den dömde att inställa sig. Han uppmanades att ställa in sig i annat häkte eller anstalt.

Dagen efter lästes beredskapsloggen av den kriminalvårdsinspektör som tjänstgjorde som KVC i beredskap dagen innan. Hon noterade att det hade blivit ett missförstånd i kommunikationen mellan henne och det vakthavande befälet och kontaktade därför anstaltsledningen vid Asptuna. KVC i beredskap hade endast svarat nekande på möjligheten att öppna ytterligare beredskapsplatser på anstalten Asptuna. Frågan om egen inställelse diskuterades inte enligt henne.

Anstaltsledningen höll den 19 september ett utredande samtal med den som tjänstgjorde som vakthavande befäl en vecka tidigare. Hon har därefter själv valt att inte längre vikariera som vakthavande befäl.

Rättslig reglering

Av 5 § strafftidslagen (2018:1251) följer att en dömd har rätt att påbörja verkställigheten av ett fängelsestraff om han eller hon begär det och straffet är verkställbart.

Av 3 § strafftidsförordningen (2019:95) följer att trots att en dömd har rätt att påbörja verkställigheten av ett fängelsestraff enligt 5 § strafftidslagen (2018:1251) får Kriminalvården neka att ta emot den dömde i anstalt eller häkte vid upplopp, utbrott av sjukdom eller annan liknande extraordinär omständighet.

Kriminalvårdens bedömning

Någon sådan omständighet som gav Kriminalvården rätt att neka den dömde att påbörja verkställigheten av fängelsestraffet förelåg inte. Att BB nekades att inställa sig berodde på att det vakthavande befälet missuppfattade KVC i beredskap. Beslut att tillskapa beredskapsplatser vid anstalter och häkten fattas av generaldirektören, se arbetsordning för Kriminalvården, s. 13.

AA fick tillfälle att yttra sig över remissvaret.

Rättslig reglering m.m.

Kriminalvården har redogjort för relevant rättslig reglering. Jag vill för egen del tillägga följande.

Enligt 6 § första stycket strafftidslagen (2018:1251) ska en dömd om han eller hon inte är frihetsberövad när fängelsestraffet är verkställbart utan dröjsmål föreläggas att senast en viss dag inställa sig vid den kriminalvårdsanstalt där fängelsestraffet ska verkställas.

Den dömden har dock alltid rätt att inställa sig för verkställighet tidigare än vad som angetts i föreläggandet och vid en annan anstalt eller i ett häkte. Det följer av 5 § strafftidslagen. Bestämmelsen är utformad som en rättighet för den intagne och innebär motsvarande skyldighet för Kriminalvården. Sedan den dömden har påbörjat verkställigheten är det myndighetens ansvar att flytta eller omplacera honom eller henne till en annan kriminalvårdsanstalt, om det finns behov av det (se Bäcklund m.fl., Brottsbalken, En kommentar [24 november 2023, Version 23, JUNO], kommentaren till 5 § strafftidslagen).

Kriminalvården har pekat på att myndigheten i vissa situationer får neka att ta emot den dömden (3 § strafftidsförordningen [2019:95]). Som anges i myndighetens egen handbok för inledande av verkställighet av fängelsestraff (2019:2) är hög beläggning eller till och med överbeläggning i ett häkte eller en anstalt inte en sådan ”annan liknande extraordinär omständighet” som ger Kriminalvården rätt att neka den dömden att påbörja verkställighet.

Bedömning

Det är utrett att det inte fanns någon omständighet som gav anstalten rätt att neka BB att påbörja verkställigheten av sitt fängelsestraff. Anstalten var följaktligen skyldig att ta emot BB och därefter, vid behov, omplacera honom. Anstalten förtjänar kritik för att inte ha fullgjort denna skyldighet.

Kriminalvården har inte bemött AA:s påstående om att BB inställde sig i anstalten Asptuna i enlighet med vad jag uppfattar som ett föreläggande från myndighetens placeringssektion. Jag utgår därför från att det har förhållit sig på det viset. Det har alltså inte rört sig om att BB inställde sig i en annan anstalt eller vid en annan tidpunkt än vad myndigheten hade anvisat. Anstalten hade förvisso haft en skyldighet att ta emot BB också under sådana förhållanden men enligt min uppfattning är det än mer anmärkningsvärt att BB nekades inställelse när han följde ett föreläggande som myndigheten hade utfärdat.

Enligt remissvaret berodde det inträffade på ett missförstånd mellan kriminalvårdschefen i beredskap och det vakthavande befälet. Jag vill i det sammanhanget understryka vikten av tydlig kommunikation mellan olika personalkategorier och av att personal har tillräckliga kunskaper om det regelverk som gäller för inledande av verkställighet av ett fängelsestraff. Det kan konstateras att det brustit även i dessa avseenden, vilket jag är kritisk till.

Frågor som rör beläggningssituationen inom Kriminalvården har uppmärksamats av JO vid flera tillfällen tidigare. Det här ärendet utgör ytterligare ett exempel på konsekvenser som den ansträngda situationen medför. Jag utreder dessutom ännu ett ärende som rör frågan om nekad inställelse i anstalt på grund av platsbrist, dnr 2543-2024. I det ärendet har ett yttrande begärts från Kriminalvården. Utvecklingen på det här området är mycket bekymmersam och jag kommer att fortsätta följa den.

Det som i övrigt har kommit fram motiverar inte några uttalanden från min sida.

Ärendet avslutas.

Beslutet har fattats av JO Katarina Pålsson. Dokumentet har fastställts digitalt och har ingen underskrift.

Rättssakkunniga Sanna Ekman har föredragit ärendet och byråchefen Catrine Björkman har deltagit i beredningen.